УДК 343.13
DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2026.4.37

НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПРОСПЕКТИВНИЙ ЕКСКУРСИ

Коцюба Олег Павлович,
orcid.org/0009-0001-8762-6449
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Для правових систем континентального права особливо важливе значення має законодавчий процес, який є основним для формування норм права. Відтак саме нормотворчий процес відображає основні тенденції та вектори діяльності законодавця, що дозволяє відстежити «юридичну еволюцію» того чи іншого правового інституту. У межах цього дослідження: (а) простежено динаміку формування особистої поруки як запобіжного заходу від КПК 1960 року, як найбільш темпорально наближеного до існуючого на даний час кримінального процесуального закону (ретроспективний екскурс); (б) прослідковано розвиток нормативної основи особистої поруки у проєктах законів (проспективний екскурс). Ретроспективний екскурс у нормативну регламентацію особистої поруки дозволяє стверджувати, що підвалини цього процесуального інституту у його теперішньому вигляді закладалися саме у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) 1960 року. Принципові положення особистої поруки за КПК 1960 року і дотепер зберігають свою чинність у процесуальному законі (хоча і в дещо трансформованому вигляді), а відтак можна оцінювати особисту поруку за КПК 1960 року як прототип актуального на даний час кримінального процесуального інституту. Прийнятий у 2012 році кримінальний процесуальний закон закріпив чинну на даний час модель інституту особистої поруки, зберігши, з одного боку, концептуальні риси свого «прототипу» (за КПК 1960 року), з іншого боку, вдосконаливши та доповнивши його новими елементами, такими як: зміна суб'єкта, уповноваженого на застосування запобіжного заходу; визначення кількості поручителів; запровадження можливості одноособового поручительства; закріплення більш повного інформування поручителя про характерні риси кримінального провадження та юридичні наслідки поручительства; запровадження механізму відмови поручителя від взятих на себе зобов'язань; диференціація кримінальних процесуальних санкцій за невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань; визначення суб'єктів, відповідальних за процесуальний контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку.

Ключові слова: *особиста порука, запобіжні заходи, поручитель, кримінальне провадження, належна правова процедура.*

Kotsiuba Oleh. Regulatory regulation of personal bail as a preventive measure: retrospective and prospective excursions

For continental law systems, the legislative process is of particular importance, as it is the main one for the formation of legal norms. Therefore, it is the norm-making process that reflects the main trends and vectors of the legislator's activity, which allows us to track the "legal evolution" of a particular legal institution. Within the framework of this study: (a) the dynamics of the formation of personal bail as a preventive measure from the 1960 Criminal Procedure Code, as the most temporally close to the currently existing criminal procedural law (retrospective excursion); (b) the development of the normative basis of personal surety in draft laws is traced (prospective excursion). A retrospective excursion into the normative regulation of personal surety allows us to assert that the foundations of this procedural institution in its current form were laid precisely in the 1960 CPC. The fundamental provisions of personal surety under

the 1960 CPC still retain their validity in procedural law (albeit in a somewhat transformed form), and therefore personal surety under the 1960 CPC can be assessed as a prototype of the currently relevant criminal procedural institution. The Criminal Procedure Law adopted in 2012 consolidated the currently valid model of the institution of personal surety, preserving, on the one hand, the conceptual features of its "prototype" (under the 1960 Code of Criminal Procedure), on the other hand, improving and supplementing it with new elements, such as: changing the entity authorized to apply a preventive measure; determining the number of guarantors; introducing the possibility of single-person suretyship; establishing more complete information to the guarantor about the characteristics of criminal proceedings and the legal consequences of the suretyship; introducing a mechanism for the guarantor to refuse the obligations undertaken; differentiating criminal procedural sanctions for the guarantor's failure to fulfill the obligations undertaken; determining the entities responsible for procedural control over the fulfillment of personal suretyship obligations.

Key words: *personal suretyship, preventive measures, guarantor, criminal proceedings, due process of law.*

Постановка проблеми. Для правових систем континентального права особливо важливе значення має законодавчий процес, який є основним для формування норм права. Відтак саме нормотворчий процес відображає основні тенденції та вектори діяльності законодавця, що дозволяє відстежити «юридичну еволюцію» того чи іншого правового інституту. У межах цього дослідження: (а) простежено динаміку формування особистої поруки як запобіжного заходу від КПК 1960 року, як найбільш темпорально наближеного до існуючого на даний час кримінального процесуального закону (*ретроспективний екскурс*); (б) прослідковано розвиток нормативної основи особистої поруки у проєктах змін, які пропонувались (*проспективний екскурс*). Водночас, метою обох екскурсів є не повнота висвітлення абсолютно усіх нормативних змін, що вносились або пропонувались, а виокремлення найбільш цікавих і значимих з точки зору узагальнення нормативних векторів, що, у свою чергу, дозволить прослідкувати законодавчі тенденції.

Мета дослідження. Висвітлити результати проведеного автором дослідження нормативних тенденцій у регламентації особистої поруки як запобіжного заходу.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика особистого зобов'язання як запобіжного заходу була предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних дослідників, серед яких безперечно належить згадати К. Білецьку, С. Давиденко, М. Карпенка, А. Туманянц, Т. Фоміну, М. Шевчук та інших науковців. Водночас, обраний автором ракурс дослідження, результати якого відображено в цій публікації, не є широко представленим в оприлюднених на сьогодні дослідженнях, а відтак містить резерви для наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Особиста порука як запобіжний захід була закріплена ще у КПК 1960 року. Так, у первинній редакції статті 152 КПК 1960 року зазначалося, що особиста порука полягала у відібранні від осіб, які заслуговують довіри, письмового зобов'язання про те, що вони ручаються за належну поведінку та явку обвинуваченого за викликом і зобов'язуються при необхідності доставити його в органи дізнання, попереднього слідства чи в суд на першу про те вимогу (ч. 1 ст. 152 КПК 1960 року). Окрім того, встановлювалась мінімально допустима кількість поручителів (їх мало бути не менше двох), суб'єкт, відповідальний за визначення достатньої кількості поручителів (слідчий), а також наслідки відмови поручителя від взятого на себе зобов'язання (заміна особистої поруки іншим запобіжним заходом) (ч. 1 і ч. 2 ст. 152 КПК 1960 року).

Наступна редакція статті 152 КПК 1960 року ознаменувала вдосконалення механізму особистої поруки у частині, що стосувалася детальнішого врегулювання обов'язків поручителя та юридичних наслідків їхнього невиконання. Так, передбачалось, *по-перше*, повідомлення поручителя про суть справи, *по-друге*, у разі ухилення обвинуваченого від слідства і суду – можливість накладення на поручителя грошового стягнення у розмірі до 100 карбованців, а пізніше – до 200 неоподатковуваних мінімумів дохо-

дів громадян (ч. 2 ст. 152 КПК 1960 року зі змінами, внесеними на підставі Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України» від 20.11.1996 № 530/96-ВР [1]). Окрім того, свою чинність зберігало правило про можливість заміни особистої поруки на інший запобіжний захід, у випадку допущення порушень умов поруки. Додатково, врегульовувалися процедурні питання щодо накладення грошового стягнення на поручителя, для чого слідчим мав складатися відповідний протокол, а саме ж питання потребувало вирішення у судовому засіданні (ст. 153 КПК 1960 року).

Ретроспективний екскурс у нормативну регламентацію особистої поруки дозволяє стверджувати, що підвалини цього процесуального інституту у його теперішньому вигляді закладалися саме у КПК 1960 року. Підтверджується наведене твердження тим, що, *по-перше*, нормативну основу особистої поруки складав комбінований підхід законодавця, який, *з одного боку*, послуговувався оцінною категорією – «особи, яка заслуговують довіри», що безспірно надавало широкі дискреційні повноваження правозастосувачу (слідчому), а *з іншого боку*, закріплював об'єктивний кількісний критерій (не менше двох поручителів). *По-друге*, вже у КПК 1960 року стає яскраво вираженою тенденція до використання в рамках інституту особистої поруки кримінальної процесуальної санкції за недотримання процесуальних обов'язків – від можливості заміни іншим запобіжним заходом (для обвинуваченого) до накладення грошового стягнення (для поручителя). Варто зауважити, що перелічені вище принципові положення особистої поруки за КПК 1960 року і дотепер зберігають свою чинність у процесуальному законі (хоча і в дещо трансформованому вигляді), а відтак можна оцінювати особисту поруку за КПК 1960 року як прототип актуального на даний час кримінального процесуального інституту.

Прийнятий у 2012 році кримінальний процесуальний закон закріпив чинну на даний час модель інституту особистої поруки, зберігши, *з одного боку*, концептуальні риси свого «прототипу» (за КПК 1960 року), *з іншого боку*, вдосконаливши та доповнивши його новими елементами. До ключових законодавчих новацій варто віднести наступні:

– зміна суб'єкта, уповноваженого на застосування запобіжного заходу та визначення кількості поручителів – слідчий суддя (ч. 1, 2 ст. 180 КПК);

– запровадження можливості одноособового поручительства у разі, якщо поручитель заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК);

– закріплення більш повного інформування поручителя про характерні риси кримінального провадження та юридичні наслідки поручительства (ч. 3 ст. 180 КПК), а також механізму «позитивної» відмови останнього від взятих на себе зобов'язань без будь-яких негативних юридичних наслідків для поручителя (ч. 4 ст. 180 КПК);

– диференціація кримінальних процесуальних санкцій за невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань (розмір грошового стягнення визначається залежно від тяжкості кримінального правопорушення, що розслідується або розглядається в суді) (ч. 5 ст. 180 КПК);

– визначення суб'єктів, відповідальних за процесуальний контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку (на досудовій стадії – слідчий, у судовому провадженні – прокурор) (ч. 6 ст. 180 КПК).

Показово, що від моменту прийняття у 2012 році чинної редакції КПК, норми, безпосередньо присвячені врегулюванню особистої поруки, не зазнавали суттєвих змін. Так, поточна редакція ст. 180 КПК містить зміни, які були внесені відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» від 20.12.2016 № 1791-VIII [2]. Самі ж корективи, варто зауважити, носили виключно технічний характер, адже стосувалися зміни законодавчого підходу до одиниці обрахунку кримінальних процесуальних санкцій, які могли бути застосовані за невиконання або неналежне виконання поручителем своїх процесуальних обов'язків (категорію мінімальна заробітна плата було замінено на прожитковий мінімум для працездатних осіб).

Описане вище недвозначно свідчить про те, що, на думку нормотворця, законодавчо закріплена модель особистої поруки крізь призму більш ніж десятирічного функціонування даного процесуального інституту змін не потребує. Водночас вже зараз можна констатувати, що відсутність нормативних змін є відображенням нормативної та правозастосовної стабільності, яка позитивно впливає на правову визначеність і, як наслідок – підвищує ступінь реалізованості засади верховенства права. Окрім того, нормативна стабільність є непрямим показником вдалої процесуальної конструкції, якою послуговувались розробники КПК під час фіксації юридичної основи такого запобіжного заходу, як особиста порука.

Окрему увагу в рамках ретроспективного екскурсу варто приділити законодавчому підходу щодо обмежень для застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Свого часу до КПК було внесено зміни згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014 № 1689-VII [3], якими встановлювалося обмеження щодо застосування запобіжних заходів, зокрема, і у вигляді особистої поруки. Так, згідно із ч. 5 ст. 176 КПК у редакції відповідно до згаданого вище закону запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України. На думку розробників змін до процесуального закону, останні забезпечать «підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки», а «запровадження єдиного можливого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за сепаратистські та терористичні злочини підвищить оперативність проведення їх досудового розслідування» [4].

Положення процесуального закону, прийняті задля унеможливлення застосування більш м'яких запобіжних заходів (зокрема, і особистої поруки) до підозрюваних, обвинувачених у вчиненні окремих кримінальних правопорушень, недвозначно свідчать про законодавчу інтенцію посилення кримінального процесуального тиску на таких осіб виключно на підставі змістовного наповнення підозри безвідносно наявних ризиків та індивідуальної характеристики особи. Цілком прогнозовано, що вже на етапі прийняття законопроєкту такий підхід нормотворця викликав зауваження, які, проте, були доволі стриманими: на думку фахівців Головного юридичного управління Апарату Верховного Ради України «така пропозиція не враховує вимог статей 22 та 24 Конституції України» [5].

У подальшому законодавчо встановлене обмеження щодо застосування запобіжного заходу, зокрема, у вигляді особистої поруки стало предметом конституційного контролю, результатом якого стало визнання запровадженого правила таким, що не відповідає частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, частинам першій, другій статті 29 Конституції України (є неконституційним), «оскільки порушує принцип верховенства права та обмежує право особи на свободу та особисту недоторканність» (рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, справа № 3-68/2018(3846/17, 2452/18, 3657/18, 347/19) [6]). Основними мотивами для такого висновку стали наступні: а) «тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду у розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи виключно тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють необхідність у триманні особи під вартою, *неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів*»; б) «в оспорюваній нормі обґрунтовується необхідність тримання під вартою тяжкістю злочину, що не забезпечує балансу між метою його застосування у кримінальному провадженні та правом особи на свободу та особисту недоторканність» [6]. Отже, законодавчий підхід щодо встановлення обмежень щодо застосування більш м'яких, ніж тримання під вартою, запобіжних заходів, отримав

негативну оцінку з боку органу конституційного контролю, що мало наслідком втрату чинності відповідним положенням.

Варто зауважити, що розглянутий вище підхід законодавця (встановлення обмежень щодо застосування більш м'яких, ніж тримання під вартою, запобіжних заходів) відображений і в актуальній редакції КПК, проте в дещо видозміненому вигляді. Так, під час дії воєнного стану існують нормативні обмеження щодо застосування, зокрема, і особистої поруки, щодо: а) осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-2, 258–258-6, 260, 261, 437–442-1 КК України – за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК, до таких осіб застосовується запобіжний захід, визначений п. 5 ч. 1 ст. 176 КПК – тримання під вартою (ч. 6 ст. 176 КПК); б) до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 КК України – застосовується виключно запобіжний захід, визначений п. 5 ч. 1 ст. 176 КПК (ч. 8 ст. 176 КПК). Показово, що нове втілення описаного вище підходу вже ставало предметом перевірки органом конституційного контролю, який згідно з рішенням № 7-р(II)/2024 від 19 червня 2024 року (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) визнав такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину шосту статті 176 КПК [7]. Лишаючи поза увагою критичне осмислення мотивів прийняття такого рішення [про це див. детально: 8], все ж таки зафіксуємо значиму в рамках предмету нашого дослідження тенденцію до нормативного обмеження категорій кримінальних проваджень, де допускається застосування більш м'яких, ніж тримання під вартою, запобіжних заходів, зокрема – і особистої поруки.

Повноцінне висвітлення нормативної регламентації особистої поруки у динаміці є неможливим без її розгляду у проспективному аспекті (у контексті змін, що пропонувалися, але прийняті до цього часу не були). Послідовність викладу проспективного матеріалу визначатиме не хронологічний, а змістовний критерій, що дозволить виокремити значимі в рамках нашого дослідження тенденції навколо окремих аспектів застосування особистої поруки.

Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо аспектів застосування застави та злочинів до яких застосовується тримання під вартою) № 2330 від 05.03.2015 року (далі – проєкт № 2330) [9], а також альтернативний йому – проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливостей застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину(ів) проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) № 2330-1 від 19.03.2015 року (далі – проєкт № 2330-1) [10] яскраво демонструють тенденцію, до якої законотворець ще неодноразово буде повертатися. Вказаними проєктами законодавчих актів пропонувалося звузити коло кримінальних проваджень, в межах яких допускалося застосування не пов'язаних із триманням під вартою запобіжних заходів, зокрема – і особистого зобов'язання. Так, згідно із проєктом № 2330 пропонувалися зміни до ч. 5 ст. 176 КПК, що визначала доволі широке коло кримінальних правопорушень, в рамках провадження у яких не допускалося застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави, у той час як проєкт № 2330-1, зберігаючи загальний нормотворчий лейтмотив щодо обмеження кола проваджень, пропонував більш звужене коло кримінальних правопорушень.

Нормотворчий намір звузити коло проваджень, де допускатиметься застосування особистої поруки, зберігся і в подальшому, про що свідчить проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо уточнення запобіжних заходів) № 5118 від 13.09.2016 року [11]. В останньому, на відміну від попередніх, основний акцент зроблено на кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 366, 366-1, 367, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК), а також кримінальні правопорушення проти правосуддя (ст. ст. 371–376, 376-1, 381 та 382 КК). Доволі ілюстративною у цьому контексті є негативна юридична оцінка, надана фа-

хівцями Головного науково-експертного управління у висновку від 28.11.2016: а) «сама по собі підозра (обвинувачення) у вчиненні навіть тяжкого чи особливо тяжкого злочину без урахування особи підозрюваного (обвинуваченого), способу вчинення злочину, доказів, які підтверджують її винуватість, та інших обставин, які мають відношення до справи, не може бути підставою для автоматичного взяття під варту підозрюваного чи обвинуваченого» [12]; б) до переліку пропонується внести ще 23 правопорушення, частина з яких були злочинами невеликої або середньої тяжкості; в) запропоновані зміни можуть «створити небезпечний прецедент необґрунтованого розширення переліку злочинів, підозра (обвинувачення) у вчиненні яких позбавлятиме слідчого суддю, суд можливості самостійно з урахуванням усіх обставин кримінального провадження обирати щодо підозрюваного (обвинуваченого) той чи інший вид запобіжних заходів», через що визнано доцільність «обережного підходу до розширення переліку злочинів, при підозрі (обвинуваченні) у вчиненні яких безальтернативно застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою» [12].

Попри неодноразові безуспішні спроби законодавця обмежити коло проваджень та негативну юридичну оцінку висловленим пропозиціям, у подальшому нормотворчі зусилля у вказаному напрямку не припинялися. Проте, проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особистої поруки № 4222 від 15.10.2020 року [13], *з одного боку*, відображає дещо інший підхід парламентарів до способу обмеження, *з іншого боку*, має яскраво виражений зв'язок виключно із запобіжним заходом у вигляді особистої поруки, через що заслуговує на більш детальний розгляд. Зазначеним проєктом пропонувалося доповнити статтю 180 КПК частиною 7 такого змісту: «7. Особи, зазначені у підпункті «а» пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», та народні депутати України не можуть виступати поручителями щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці статті 45 Кримінального кодексу України, статтями 206-2, 209, 211, 366-1 Кримінального кодексу України та зазначені у підпункті «а» пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», або є народними депутатами України». Логіка змін пояснювалась тим, що «топ-посадовці жодним чином не можуть гарантувати виконання іншими топ-посадовцями обов'язків, що покладаються слідчим суддею, судом на підозрюваного, обвинуваченого після обрання запобіжного заходу, а тому можливість для них виступати поручителями щодо такої категорії осіб у корупційних справах не є необхідною у демократичному суспільстві та створює перешкоди для проведення незалежного досудового розслідування» [14].

Будучи прикладом самокритичного підходу самих народних обранців, законопроєкт не був підтриманий юридичними фахівцями з огляду на відверто дискримінаційний характер пропонованих змін: «…сам лише факт того, що особа, яка виявила бажання бути поручителем, зазначена у пп. «а» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону є народним депутатом України, не може бути підставою для визнання її такою, що не заслуговує на довіру, а відтак позбавлення її можливості виступати поручителем щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці до ст. 45 КК, ст. ст. 206-2, 209, 211, 366-1 КК та зазначених у пп. «а» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону, або народних депутатів України не є виправданим і обґрунтованим з правової точки зору» [15]. Наведене вище у сукупності зі зняттям 03.09.2024 року законопроєкту з розгляду є прикладом того, що законодавець відмовився втручатися у дискрецію слідчого судді, суду в межах обрання серед осіб, які зголосилися стати поручителями, тих, що заслуговують на довіру.

Відмову законодавця від ідеї нормативного виключення певних категорій осіб з числа тих, хто може бути поручителем, варто підтримати, адже попри яскраво виражений оцінний характер категорії особа, яка заслуговує на довіру або особливу довіру, запропонована у КПК модель особистої поруки делегує право встановлювати зміст вказаної категорії правозастосувачам

(слідчому судді або суду). Протилежний підхід, на думку автора, *по-перше*, міг би призвести до недостатньої гнучкості норми права, яка є вкрай важливою для континентальних (романо-германських) правових систем, де основним джерелом права виступає нормативно-правовий акт, а не прецедент, створений в межах конкретного кейсу; *по-друге*, не містить під собою раціонального пояснення того, чому «топ-посадовці», виконуючи публічні функції, не можуть забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим кримінальних процесуальних обов'язків.

Відображенням дещо іншої тенденції є проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами та розвантаження судових органів № 3303 від 03.04.2020 [16]. Першою особливістю проєкту в розрізі особистої поруки є вже традиційне прагнення законодавця обмежити коло осіб, до яких такий запобіжний захід можна обрати. Проте, цього разу парламентарі пропонували позбавити можливості обрати запобіжний захід у вигляді особистої поруки (а також особистого зобов'язання, домашнього арешту та застави) до іноземців, осіб без громадянства, осіб проживаючих у місці, розташованому поза юрисдикцією органу досудового розслідування, який проводить досудове розслідування, якщо останні підозрюються або обвинувачуються у вчинення тяжкого або особливого тяжкого злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування за відсутності обставин, які пом'якшують покарання. Другою особливістю проєкту була пропозиція наділити під час досудового розслідування повноваженнями обирати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки слідчого.

Цілком прогнозовано, обидві законодавчі ініціативи отримали негативну юридичну оцінку, і, що цікаво, не лише від фахівців Апарату Верховної Ради України, але й від представників адвокатської спільноти [наприклад, див. 17]. Сутність критики зводилася до наступних зауважень: а) запропонована редакція ч. 5 ст. 176 КПК містить порушення ч. 2 ст. 24, п. 1 ч. 1 ст. 129 Конституції України (дискримінує за ознакою громадянства, місця проживання); б) розширення переліку злочинів створює небезпечний прецедент, що обмежуватиме право слідчого судді, суду обирати найбільш оптимальний у конкретних умовах запобіжний захід, зокрема, наділення таким правом слідчого, а не слідчого судді, на думку фахівців Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, фактично обмежує слідчого суддю, суд «в можливості застосувати більш м'які запобіжні заходи, навіть, якщо за характером вчиненого кримінального правопорушення, враховуючи особу правопорушника та інші обставини у своїй сукупності для цього є всі підстави» [18]; г) делегування повноважень щодо обмеження конституційних прав і свобод (права на спілкування, вільне пересування, покладення обов'язку носити електронний засіб контролю, пройти курс лікування) слідчому суперечить Конституції України та положеннями чинного КПК, наділяє представника сторони обвинувачення правом оцінювати обґрунтованість підозри, ним же повідомленої, а також створює корупційні ризики, які разом із відсутністю можливості оскаржити обраний самостійно слідчим запобіжний захід лише зростають [17]. Описані вище критичні зауваження повною мірою поділяються автором та мають бути враховані під час подальшої нормотворчої діяльності задля того, щоб уникати повторення некоректних пропозицій.

Висновки. Ретроспективний екскурс у нормативну регламентацію особистої поруки дозволяє стверджувати, що підвалини цього процесуального інституту у його теперішньому вигляді закладалися саме у КПК 1960 року. Принципові положення особистої поруки за КПК 1960 року і дотепер зберігають свою чинність у процесуальному законі (хоча і в дещо трансформованому вигляді), а відтак можна оцінювати особисту поруку за КПК 1960 року як прототип актуального на даний час кримінального процесуального інституту.

Прийнятий у 2012 році кримінальний процесуальний закон закріпив чинну на даний час модель інституту особистої поруки, зберігши, *з одного боку*, концеп-

туальні риси свого «прототипу» (за КПК 1960 року), *з іншого боку*, вдосконаливши та доповнивши його новими елементами. До ключових законодавчих новацій варто віднести наступні: зміна суб'єкта, уповноваженого на застосування запобіжного заходу та визначення кількості поручителів; запровадження можливості одноособового поручительства у разі, якщо поручитель заслуговує на особливу довіру; закріплення більш повного інформування поручителя про характерні риси кримінального провадження та юридичні наслідки поручительства; встановлення механізму відмови поручителя від взятих на себе зобов'язань; диференціація кримінальних процесуальних санкцій за невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань; визначення суб'єктів, відповідальних за процесуальний контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку.

При написанні статті штучний інтелект не використовувався.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 20 листоп.1996 р. № 530/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 07.08.2026).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році : Закон України від 20 груд. 2016 р. № 1791-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1791-19#Text (дата звернення: 07.08.2026).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07 жовт. 2014 р. № 1689-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text (дата звернення: 07.08.2026).

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07 жовт. 2014 р. (реєстр. № 4448а). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4448%D0%B0&skl=8 (дата звернення: 07.08.2026).

5. Зауваження Головного юридичного управління 12 верес. 2014 р. до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (реєстраційний № 4448а). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4448%D0%B0&skl=8 (дата звернення: 07.08.2026).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 25 черв. 2019 р. № 7-р/2019 (справа № 3-68/2018(3846/17, 2452/18, 3657/18, 347/19). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text (дата звернення: 07.08.2026).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 19 черв. 2024 р., Справа № 3-111/2023(207/23, 315/23). URL: https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2024 (дата звернення: 07.08.2026).

8. Тітко І. А. Зачароване коло або тримання під вартою як безальтернативний запобіжний захід. Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : матеріали Міжнар. наук.практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / уклад.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2022. –265 с. – Режим доступу : http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23970 (дата звернення: 07.08.2026).

9. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо аспектів застосування застави та злочинів, до яких застосовується тримання під вартою) № 2330 від 05 берез. 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=54315 (дата звернення: 07.08.2026).

10. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливостей застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину(ів) проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) № 2330-1 від 19 берез. 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=54483 (дата звернення: 07.08.2026).

11. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо уточнення запобіжних заходів) № 5118 від 13 верес 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60016 (дата звернення: 07.08.2026).

12. Висновок Головного науково-експертного управління від 28 листоп. 2016 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо уточнення запобіжних заходів)» (реєстр. № 5118 від 13.09.2016).URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60016 (дата звернення: 07.08.2026).

13. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особистої поруки № 4222 від 15 жовт. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4222&skl=10 (дата звернення: 07.08.2026).

14. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особистої поруки» № 4222 від 15 жовт. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4222&skl=10 (дата звернення: 07.08.2026).

15. Висновок Головного науково-експертного управління від 26 трав. 2021 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особистої поруки» (реєстр. № 4222 від 15.10.2020). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4222&skl=10 (дата звернення: 07.08.2026).

16. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами та розвантаження судових органів № 3303 від 03 квіт. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68529 (дата звернення: 07.08.2026).

17. Зауваження і пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами, розвантаження судових органів та не порушуючи прав громадян» (реєстр. № 3303 від 03.04.2020 р.). URL: https://share.google/xfdZrxvvicdLVuLOW (дата звернення: 07.08.2026).

18. Висновок Головного науково-експертного управління на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами та розвантаження судових органів» № 3303 від 03 квітн. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68529 (дата звернення: 07.08.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)